

Mission possible: invoering Bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid

In dit artikel bespreek ik het beoogde doel van de vernieuwing van het vak M&O in bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid. Daarbij neem ik het rapport van de vakvernieuwingscommissie als basis. Wat was en is de missie van de vakvernieuwing? Of wel: wat is met de vernieuwing beoogd? En wanneer is deze missie geslaagd?

Marc den Elzen

De missie

In het rapport van de vakvernieuwingscommissie onder leiding van professor dr. Arnoud Boot (SLO, 2014) is de missie duidelijk beschreven. Het vormt onderdeel van het eerste hoofdstuk dat als titel heeft 'waarom en waartoe vernieuwing van M&O?'. In dit nog steeds zeer lezenswaardige hoofdstuk staat bij de paragraaf van de missie de volgende passage, die ik letterlijk citeer: 'Bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid is een zelfstandig en volwaardig Tweede Fase (profiel) keuzevak dat:

- havo- en vwo-leerlingen inzicht laat verwerven in
 - het bestaansrecht en functioneren van organisaties gericht op het produceren en leveren van producten of diensten;
 - het eigen functioneren binnen organisaties;
 - bijdraagt aan het eigen financieel bewustzijn.
- Deze missie, zo staat in die paragraaf, legt vervolgens de basis voor de principiële leerdoelen van het vak:

- (1) De leerling ontwikkelt een begrip over het functioneren van organisaties in een samenleving waarin de meeste goederen en diensten in georganiseerd verband worden voortgebracht.
- (2) De leerling verwerft essentiële vaardigheden op belangrijke bedrijfseconomische en organisatorische vakgebieden.
- (3) De leerling verkrijgt en vergroot zijn persoonlijke financieel bewustzijn, waaronder financieel inzicht en financiële vaardigheden, opdat hij in staat is verantwoord te handelen voor zichzelf en voor organisaties waarin hij in welke rol dan ook actief is.
- (4) De leerling is voorbereid op een voortgezette studie, respectievelijk het werkzame leven, of dit nu is als zelfstandige, als ondernemer of als werknemer.
- (5) De leerling heeft een eerste loopbaanoriëntatie ontwikkeld en zicht op een verdere persoonlijke ontwikkeling.

Deze principiële leerdoelen zijn vertaald in het examenprogramma, waarbij domein B de rode draad

vormt. Dit nieuwe domein fungeert in de gekozen opzet als een geïntegreerd overkoepelend domein dat de overige domeinen met elkaar verbindt¹. Het overkoepelende domein B (van persoon naar rechtspersoon – zie figuur 1) vergroot de samenhang binnen het programma en bevordert daarmee de effectiviteit van het leren, want het geleerde herhaalt zich in een ander perspectief en beklijft hierdoor beter. Anders gezegd: bepaalde principes keren door de gekozen conceptuele structuur van het examenprogramma terug.

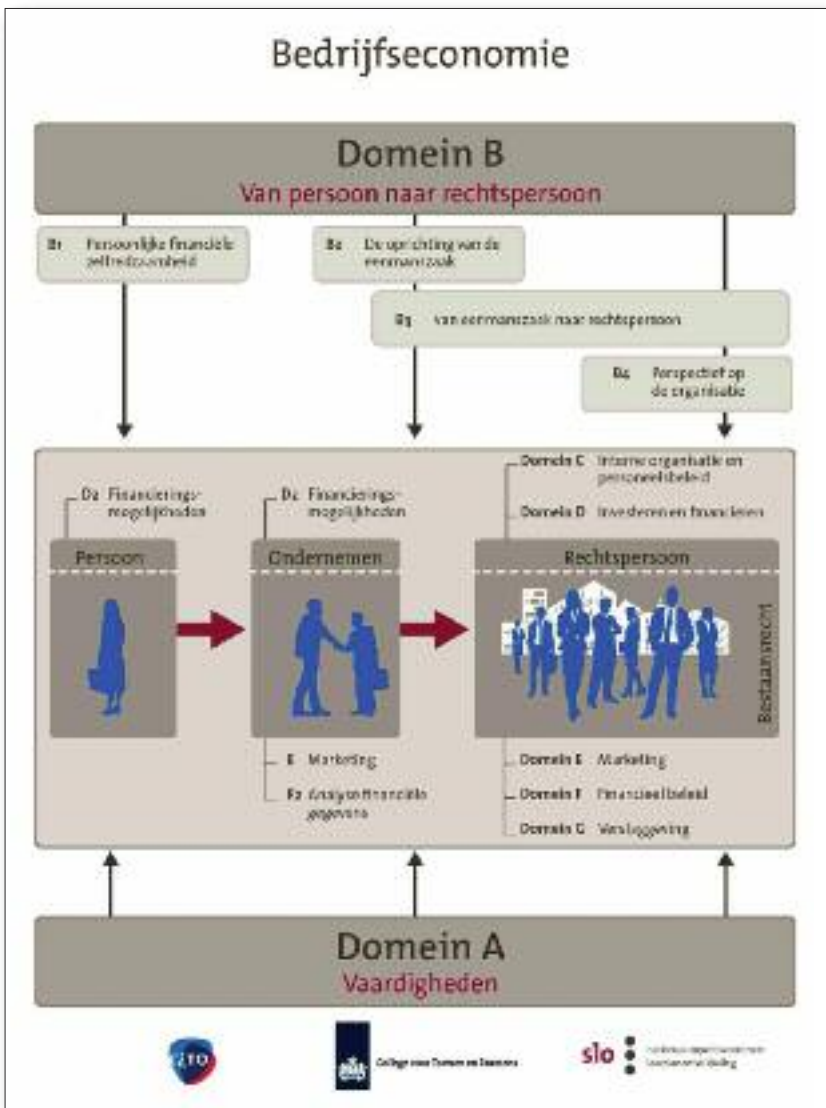
Realisatie van de principiële leerdoelen

Het eerstgenoemde leerdoel is herkenbaar in de domeinen B tot en met G. Belangrijk is dat het werken aan dit leerdoel in het nieuwe programma grotendeels wordt vormgegeven via het derde leerdoel: de financiële zelfredzaamheid van de privépersoon (B1). De onderdelen van financiële zelfredzaamheid laten zich vrij vertalen door het 'financieel beheer' van de gezinshuishouding en de betekenis van zogenaamde *life events* of fundamentele keuzen op de persoonlijke financiële situatie. Het inzetten van *life events* zorgt ervoor dat de theorie gekoppeld wordt aan de praktijk. Het vak bouwt zich daarmee op vanuit belangrijke vraagstukken die aansluiten bij de belevingswereld van de leerling.

Deze events, zoals studeren en het kopen of huren van een huis, hebben effecten op de korte en vaak ook op de lange termijn: bepaalde uitgaven en ontvangsten worden op grond van keuzen vertaald in (langdurige) financiële verplichtingen en inkomsten. Deze verplichtingen hebben zowel voor- als nadelen. Denk aan het hypotheekcontract, met een keuze voor een variabele of een vaste rente. Financiële kwetsbaarheid en het verminderen hiervan is een belangrijk onderdeel van dit financiële beheer, vandaar dat het onderwerp 'verzekeren' hierin aan bod komt, maar ook eenvoudige ideeën als 'de tering naar de nering zetten'. Het gaat om evenwicht creëren in de financiële huishouding. Met dit onderdeel B1 wordt een stevige basis gelegd naar hetgeen er vanuit ondernemers- en organisatieperspectief aan de orde komt.

Beroepsoriëntatie: breed en specifiek

Het kan daarbij aardig zijn om in het onderdeel privéhuishouden ook aan de diverse beroepsrollen te appelleren. In het principiële leerdoel 5 wordt

beroepsoriëntatie genoemd – en in het reguliere programma is dit onderdeel van domein A. Onder eindterm A4 staat: *De kandidaat kan aangeven op welke wijze bedrijfseconomische en organisatorische kennis in studie en beroep wordt gebruikt en kan mede op basis daarvan zijn belangstelling voor studies en beroepen onder woorden brengen.* Op sommige scholen is het vak toegankelijk voor scholieren met elk profiel; op andere alleen met een profiel economie en maatschappij. Het onderdeel beroepsoriëntatie moet duidelijk zichtbaar bij het vak worden meegenomen. Kennis van de verschillende aan het 'vak' bedrijfseconomie gekoppelde beroepsrollen bieden immers veel inzicht in het functioneren van organisaties en iedere leerling krijgt er in zijn latere beroepsuitoefening mee te maken. Deze typische vaardigheden kunnen vanuit de privé-situatie al aan de orde komen, waarbij het verschil zit in de benodigde specialistische kennis en in de frequentie waarin men met het vraagstuk bezig is. Bijvoorbeeld: *Als privépersoon ben ik bezig met het zo gunstig mogelijk beheren van mijn over-*

tollige liquide middelen; als ik vermogend genoeg ben kan ik op zoek gaan naar een financieel specialist die dit voor mij regelt. In een bedrijf is deze rol, afhankelijk van de hoeveelheid liquide middelen en de fluctuaties hierin, mogelijk bij een financieel specialist, een treasurer, belegd. In de nieuwe opzet is het aanstippen van beroepsrollen eerder in de schoolloopbaan mogelijk. De beroepsoriëntatie kan zo goed en op een natuurlijke wijze aan de orde komen. En die is dus breed: loondienst versus ondernemerschap/ zpp. Maar ook specifiek: van marketeer tot financieel specialist.

Het vak van de volwassenwording

In het principiële leerdoel 4 ligt het idee besloten dat dit vak voor alle profielen geschikt is. Het vak appelleert aan de volwassenwording van kinderen en kan daarmee worden gezien als een belangrijk onderdeel van de persoonlijke vorming. Het nadenken over bepaalde fundamentele keuzen op het gebied van werken (loondienst/zpp/ondernemerschap) komt aan de orde. Het vak schetst daarin overigens niet dat dergelijke keuzen per definitie vrijwillig zijn; ook is het beslist niet zo dat het vak bijdraagt aan een roze bril als het gaat om zpp-constructies of ondernemerschap. Het vak maakt zichtbaar dat deze keuzen consequenties hebben, ook naar het privéhuishouden toe. En dat de uitkomst van dergelijke keuzen persoonsgebonden zijn en ook afhangen van het zelfinzicht en zelforganiserend vermogen om op de juiste momenten hulp van derden in te roepen. Spelen met zulke vraagstukken door het inleven in bepaalde situaties maakt zichtbaar wie je bent, waar je kwaliteiten en tekortkomingen liggen. Een leerling die het reuzefijn vindt dat van alles en nog wat voor hem of haar geregeld wordt en die wars is van onzekerheid moet andere keuzen maken, dan iemand die juist tegenovergestelde persoonskenmerken heeft. Het vak maakt duidelijk dat zowel opereren vanuit een organisatie als het zelf organiseren met consequenties gepaard gaat. Afhankelijk van de persoonlijke situatie en de situatie in de branche zijn deze keuzen vanuit financieel-economisch perspectief gunstig of minder gunstig. Het is dan aan ieder persoonlijk om te bepalen wat bij hem past. Ondernemerschap en wat daarbij komt kijken, speelt een belangrijke rol in het programma. Wat moet je op dat vlak kunnen, kennen en willen.

Missie en realisatie

Na het bespreken van deze principiële leerdoelen is het lastig antwoord te geven op de vraag: wanneer is de missie van het nieuwe vak geslaagd? Er zijn verschillende antwoorden mogelijk, vanuit verschillende perspectieven, waarbij bovendien een onderscheid moet worden gemaakt tussen 'tijdens zijn schooltijd', 'tijdens zijn studietijd' en 'als starter op de arbeidsmarkt/ woningmarkt'. En hoe verder weg: hoe minder direct en meetbaar dit is... Toch waag ik een poging!

Missie en leerlingperspectief

Vanuit leerling-perspectief kan de missie geslaagd worden genoemd als:

- Hij tijdens de schoolloopbaan het vak bedrijfs-economie, ondernemerschap en financiële zelf-redzaamheid als een leerzaam vak heeft ervaren. De leerling heeft door het volgen van het vak meer zicht gekregen op het intern en extern functioneren van organisaties.
- Hij door het vak bedrijfseconomie kennis en vaardigheden heeft ontwikkeld die voor hem bruikbaar zijn als hij in het vervolgonderwijs actief is en daar kan uitbouwen;
- Hij door het vak bedrijfseconomie kennis en vaardigheden heeft ontwikkeld die voor hem als privépersoon bruikbaar zijn als hij in het leven fundamentele keuzen moet maken. Als de leerling door het vak een houding heeft ontwikkeld waarmee hij dergelijke vraagstukken verstandig kan benaderen, zodat hij de relevante afwegingen kan maken. Hij kan de informatie die op dat moment actueel is vanuit een actieve houding tot zich nemen en daarin de relevante informatie ordenen in termen van consequenties en vervol-

gens een onderbouwde beslissing nemen. Of hij kan alsnog beslissen om een financieel adviseur in te vliegen.

- Hij kan fundamentele keuzen over type werk en type contract beter afwegen. Hij is daarmee als professional meer wendbaar.

Het examenprogramma moet ervoor zorgen dat deze missie dus slaagt. Voor de leerling is de missie ongetwijfeld geslaagd als hij voor het vak, indien gewenst, meer dan een voldoende scoort. Maar een merkbare verandering in gedrag (kennis/houding) na het behalen van zijn diploma maakt voor de leerling hopelijk ook deel uit van een geslaagde missie.

Missie en schoolperspectief

Vanuit schoolperspectief is de missie geslaagd als:

- Het vak een belangrijke bijdrage heeft geleverd

aan de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling. In vergelijking tot een ander mogelijk keuzevak heeft het vak bedrijfseconomie een passende meerwaarde voor deze leerling gecreëerd.

- Het vak een bijdrage kan leveren aan de visie/missie van de school; dat het vak vanuit bijvoorbeeld een gekozen profilering hier ook de gewenste bijdrage aan kan leveren. Hierbij valt te denken aan de mogelijkheden vanuit ondernemerschap.
- Het vak in combinatie met de andere vakken ervoor heeft gezorgd dat de leerling de juiste vervolgopleiding kiest en daar voldoende voor is toegerust; dat er feitelijk geen negatieve terugkoppeling komt van uit het vervolgonderwijs. Als het gaat om de economische vervolgopleidingen is de missie geslaagd als de leerling terecht voor een economische opleiding kiest en daar zich verder kan ontwikkelen.

Maatschappelijk perspectief

Je hoopt dat de leerlingen voldoende zijn toegerust om constructief bij te dragen aan de maatschappelijke ontwikkeling. Dat de leerling vanuit dat perspectief de passende, verstandige keuzen zelf kan maken en die van bestaande organisaties als werknemer of als ondernemer kan versterken en er een bijdrage aan kan leveren.

Tot slot

De vernieuwing van bedrijfseconomie in termen van de principiële leerdoelen is een missie die mogelijk is en die als het goed is in de genen van de schoolorganisatie zit. Maar het moet zich allemaal binnen de gegeven tijd en met de gegeven middelen laten realiseren. Hierin zit de uitdaging. Zijn de middelen en de ruimte die de school het vak biedt, inclusief de eigen docentkwaliteiten en het samenspel hiertussen, voldoende om dit te realiseren? Of zijn er in dit proces toch ook lacunes, die zich al dan niet op de korte of lange termijn laten oplossen? SLO probeert hier zicht op te krijgen door te luisteren naar geluiden uit het veld en een monitoronderzoek uit te voeren. Als je hieraan mee wilt werken, meldt je dan aan via het *Vakportaal mens & maatschappij* (<http://mensmaatschappij.slo.nl>). Als je in gesprek wilt gaan over invoeringsproblemen die je hebt ervaren, dan kun je je ook melden bij de schrijver van dit artikel (m.denelzen@slo.nl).

¹ Overigens zijn naast domein B ook andere verbindende schakels in het programma mogelijk, namelijk de wijze waarop domein H (keuzeonderwerpen) door de school wordt ontwikkeld en ingericht en het in de les toepassen van het businessmodel Canvas, zoals bij de nascholing uitgebreid aan de orde is gekomen.